

HYVINVOINTIPALVELUT JA TALOUS

On sanottu, että sosiaalipoliittikkaa ovat viime vuosina tehneet lähinnä taloustieteilijät tai ainakin että sitä on tehty heidän ehdoillaan. Jouko Kajanoja on tuoreessa kirjassaan "Lasten päivähoito investointina" pyrkinyt haastamaan taloustieteilijät kommunikatiiviseen keskusteluun niinkin sosiaalisella alueella kuin lasten päivähoito. Hän on lähtenyt tarkastelemaan päivähoitoa taloustieteilijöiden menetelmin lisäten näihin kuitenkin myös "pehmeämpää" sosiaalisen pääoman elementtejä. Teos on samalla esimerkki kokonaan eri tieteenalojen yhdistämisen vaikeuksista. Teoksen matemaattisen pikkutarkasta luonteesta johtuen sitä on suhteellisen vaikea käydä ruotimaan yleisellä tasolla. Tämän vuoksi esittelen ensin yleisellä tasolla työn sisällön ja kiinnitän päähuomioni joihinkin työn kannalta kriittisiin kohtiin.

Raportti etenee taloustieteelliselle ajattelulle tyypillisesti siten, että työssä esitetään erittäin monisyiseen ilmiöön yksi selkeä vastaus. Pelkistetyimmillään tämä vastaus on yksi luku tyyliin "päivähoidon julkinen tukeminen on kannattavaa koska menojen vähentämisen jälkeen jää ylijäämää X markkaa". Mitäpä tähän on sanomista; kaikille vaan päivähoitopaikka. Julkaisua eteenpäin lukiessa joutuu kuitenkin hämmennyksiin uuvuttavien vaihtoehdotalaskelmien ristitulessa ja joutuu kysymään itseltään: mikä näistä on totta? Perimmäinen ongelma on se, että

ne kaikki ovat totta. Jos otetaan huomioon nämä ja nämä (loputon lista) tekijät.

Kajanoja tarkastelee päivähoitoinvestointia suhteessa kansantuloon, julkiseen talouteen ja kuntatalouteen. Keskeinen vertailu tehdään seuraavien vaihtoehtojen välillä: "lapsi ja vanhempi kotona" ja "lapsi päivähoitossa ja vanhempi töissä". Laajempaan käsitteeseen Kajanoja nimittää edellistä kotihoitoyhteiskunnaksi ja jälkimmäistä päivähoitoyhteiskunnaksi. Perusteellisiin laskelmiin pohjautuen Kajanoja arvioi päivähoiton kokonaisuutena kannattavaksi investoinniksi. Hän perustaa lopputulemansa siihen, että julkisesti tuettu päivähoito lisää selvästi kansantuloa ja että päivähoiton julkisia tuloja lisäävä vaikutus on suurempi kuin siitä aiheutuvat julkiset menot. Ongelma julkisten menojen kohdalla on kuitenkin se tosiasia, että päivähoito aiheuttaa kuntataloudelle selvästi enemmän menoja kuin tuloja. Tältä osin olisi ollut toivottavaa, että tekijä olisi esittänyt joitain arvioita valtionosuusjärjestelmän ja tutkimustulosten välisestä yhteydestä.

Niin perusteellisesti pohdittuja kuin kirjan laskelmat ovatkin, on laskelmista löydettävissä myös aukkoja. Laskelmien hyvyttä arvioitaessa voi nostaa esiin kolme ongelmakohdtaa: mitä katsotaan kuuluviksi tuloihin ja menoihin ja mitä ehtoja näihin liittyy. Ongelmallisoin kohta on kuitenkin se, millaisia johtopäätöksiä teem-

me laskelmista ja kansainvälisistä vertailuista. Käyn seuraavassa läpi joitain näihin liittyviä ongelmiksi katsottavia tekijöitä.

Mitä katsotaan tuloiksi? Kansantaloudellisessa laskelmassa lähdetään siitä, että tulojen kasvuksi katsotaan naisten keskimääräinen palkka sivukuluineen. Saman ajatuskuvion mukaisesti julkistaloudellisessa laskelmassa tulojen kasvuksi katsotaan keskimääräiset verotulot ja vähennykset sosiaaliturvassa (kotihoiton tuki, asumistuki, toimeentulotuki). Toisin sanoen laskelma olettaa, että kotonaan lasta hoitavan henkilön tulot ovat nolla. Näinhän ei aina ole: ihmiset hoitavat lastaan ja tekevät sivutöitä siinä ohessa tai vanhemmat sovittavat työaikansa limittäin niin, että voivat hoitaa lastaan itse, vaikka ovat täysimittaisesti työssä. Nykyään, kun työtehtävät eivät ole välttämättä paikkaan eivätkä enää edes aikaan sidottuja, voisi olettaa tällaisten järjestelyjen lisääntyvän entisestään. Laskelmissa tuloihin tulisi ottaa siis huomioon tuloista ainoastaan se osa, joka on aitoa lisäystä. Tätä ei laskelmissa arvioida.

Entä menopuoli? Tältä osin huomioni ovat suhteellisen toisarvoisia johtuen siitä, että laskelmissa on varsin ansiokkaasti arvioitu ne keskeiset menot, jotka aiheutuvat päivähoiton tuottamisesta. Esitän seuraavassa kuitenkin joitain tekijöitä, jotka olisi ehkä otettava huomioon kustannuslas-

kelmissä. Kirjan laskelmat henkilöstön palkoista perustuvat käsittääkseni (en kyennyt pääsemään asiasta täyteen selvyyteen alanoottien kahlaamisen jälkeenkään) välittömässä hoitotyössä olevien palkkoihin. Näin ollen palkkakuluihin tulisi lisätä myös hallinnossa (suunnittelu, valvonta, laskenta) toimivan henkilöstön palkat siltä osin kuin he mahdollistavat päiväkotien toiminnan. Samoin tulisi menopuolelle lisätä ne kustannukset, jotka aiheutuvat päivähoitohenkilökunnan omien lasten hoidosta. Vä-lillisesti menopuolen kustannuksiin liittyvät myös ne kustannukset, jotka aiheutuvat perheen muista lapsista silloin, kun kotona ei ole vanhempaa koulupäivän jälkeen. Keskeisin tällainen kustannus lienee koululaisten iltapäiväkerhojen järjestämisen aiheuttama kustannus. Teoksessa pohdittiin kyllä joidenkin välillisten kustannusten ottamista huomioon, mutta ei kovin systemaattisesti. Pohdittavaksi olisi syytä ottaa myös pienimpien lasten lisääntyneen sairastelun (tode-taan kirjassa) aiheuttamat kustannukset menoja lisäävinä tekijöinä.

Varsinaisiin laskelmiin liit-tyen keskeisin kritiikkini kohde on kaksi ehtoa: arvio siirtymätodennäköisyydestä ja arvio julkisten palvelujen yksityisiä palveluja syrjäyttävästä vaikutuksesta. Siirtymätodennäköisyy-sys kertoo sen, kuinka moni vanhempi menee töihin saatuaan lapselleen päivähoidon järjestymään. Syrjäyttävä vai-kutus taas kertoo siitä, kuinka monta yksityistä päivähoito-paikkaa yksi julkisesti tuettu päivähoitopaikka vähentää. Kirjallisuuskatsauksessa tode-taan, että aiemmissa saman

alueen tutkimuksissa käytetty siirtymätodennäköisyys on ollut pienimmillään 0,15 ja suurimmillaan 0,65. Tämän tutki-muksen laskelmissa on käytetty todennäköisyyttä 1,00. Ero on merkittävä, vaikka otamme huomioon aiempien tutkimus-ten tekoajankohdan ja senhet-kisen yhteiskunnallisen tilan-teen. Mielestäni laskelmissa on käytetty liian suurta siirty-mätodennäköisyyttä, etenkin kun yhdessä alaviitteessä tode-taan noin joka kymmenennen hoitopaikan olevan turha: van-hempi tai vanhemmat eivät siirry työhön, vaikka lapsella on hoitopaikka.

Syrjäyttävä vaikutus on siir-tymätodennäköisyyden ohella erittäin keskeinen tekijä, joka vaikuttaa laskelmien lopputu-lokseen. Jos esimerkiksi kaksi julkista hoitopaikkaa vähentäisi yhden yksityisen hoitopaikan (syrjäyttävä vaikutus 50 %), painuisi julkistalous laskelmissa selvästi miinuksen puolelle, eli tulot eivät kattaisi menoja. Valittujen siirtymätodennäköi-syyden ja syrjäyttävän vaikutuksen osalta teos ei mielestäni esitä yksiselitteisiä perusteluja, vaikka asioita tarkastellaankin monelta kannalta. Esimerkiksi teoksessa siteerattu Seija Ilma-kunnaksen tulos siitä, että jul-kisesti tuetut päivähoitopaikat syrjäyttävät tuntuvasti yksityis-tä järjestämistä, jätetään regii-mivertailuihin vedoten vähälle huomiolle.

Ongelmallisia ovat myös vaa-paa-ajan, kotitaloustöiden sekä päivähoidon jälkeisen työn arvon huomioon ottami-nen laskelmissa. Näitä käsitel-lään teoksessa ja otetaan eri variaatioin huomioon laskel-missa, mutta lukijalle jää kuva, että näihin tekijöihin liittyy niin paljon epävarmuustekijöi-

tä (etenkin tulevaisuuden arvi-ointiin), että niiden painoarvoa tai oikeellisuutta on vaikea ar-vioida.

Teoksessa pohditaan paljon sosiaalista pääomaa ja sen syn-tymistä. Sosiaalisena pääoma-na nähdään taloudellista toi-meliaisuutta lisäävien sosiaa-listen normien muodostumi-nen. Päivähoitojärjestelmän nähdään myötävaikuttavan sellaisen sosiaalisen pääoman muodostumiseen, jossa pien-ten lasten äidit menevät töihin.

Julkisesti tuetun päivähoi-don laajuutta ja tämän yhteyttä naisten työssäkäyntiin tarkas-tellaan eri maiden välillä. Tar-kastelussa nähdään erilaisten regii-mien tuottavan erilaista suhtautumista äitien työssä-käyntiin. Johtopäätökset ovat mielestäni näiltä osin vähin-täänkin epätarkkoja, elleivät suorastaan virheellisiä. Seu-raavassa joitain huomioita.

Ensinnäkin kirjassa tode-taan sekä tekstissä että alaviit-teissä tavan takaa, että eri mai-den tilastot ovat vertailumah-dollisuuksiltaan varsin huonoja. Tilastoissa ei voida esimer-kiksi erottaa koko- ja osapäi-väisissä työsuhteissa toimivien määriä. Kuitenkin päätelmiä tehdään tähän aineistoon poh-jaten. Mielestäni ilman vakioi-tavia kansainvälisiä aineistoja ei voida puhua julkisen päivä-hoidon ja äitien työssäkäynnin välisistä yhteyksistä eri regii-meissä. Ja sittenkin kun ai-neiston puolesta voidaan ver-tailuja tehdä, jää kahden teki-jän keskinäisen korrelaation tulkinta vaikeaksi: kumpi vai-kuttaa kumpaan? Onko tulok-sia tulkittava niin, että koska pienten lasten äidit ovat men-neet töihin, niin lapsille on ol-lut pakko järjestää päivähoito, vai onko niin, että julkinen päi-

vähoito on innostanut pienten lasten äidit työmarkkinoille? Regiimivertailujen perusteella tätä päättelyä ei voi perustella, etenkin kun yksi tulos niistä on se, että regiimien välillä on eroa paitsi äitien myös lapsettomien naisten työssäkäynnissä.

Arvion alussa viittasin taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden yhdistämisen ongelmalisuuteen. Tähän kytkökseen liittyy keskeisin kritiikkini työtä kohtaan. Kajanoja käyttää mm. sanontoja "voimavarojen tehokkaampi kohdentaminen" ja "on kansantalouden kannalta järkevää, että jotkut erikoistuvat lasten päivähoidon ja vapauttavat vanhempia erikoistumaan omiin tehtäviinsä työmarkkinoille" perustellessaan päivähoidon tukemista. Onhan asia jossain mielessä näinkin, mutta puhtaimmillaan kyse on vanhan kunnon massatuotannon eduista: on taloudellisesti kannattavampaa hoitaa lapsia suurissa kuin pienissä yksiköissä. Ja näinhän asia onkin. Lukija alkaa kui-

tenkin miettiä, että keitä muita voitaisiin tämän saman massatuotantologiikan mukaisesti siirtää pois kotoa? Vastaus on helppo: kaikki. Kaikkien elämä tulisi suurissa yksiköissä halvemaksi kuin pienissä. Kaikki eivät kuitenkaan mielellään asu suurissa yksiköissä johtuen siitä, että ihmisillä on erilaisia arvostuksia näiden asioiden suhteen. Taloudesta ei kerta kaikkiaan voi johtaa arvoja tai perusteita arvovalinnoille.

Edellä olleesta kritiikistä huolimatta pidän Jouko Kajanojan kirjaa mielenkiintoisena ja myös hyödyllisenä. Se osoittaa myös sosiaalisiin asioihin liittyvät taloudelliset kytkökset ja kykenee osoittamaan, että hyvinvointipalvelut oikein tuo-

tettuina voivat aidosti olla hyödyllisiä myös talouden kehitykselle. Samoin merkittävää on julkisen talouden ja kunnallistalouden välisen eron nostaminen yleiseen keskusteluun. Mistä taas en julkaisussa pidä, on se määrätietoisuus, jolla julkisesti tuettua päivähoidoa ajetaan kuin käärmettä piippuun. Teoksen ansiona on sen perusteellisuus ja läpinäkyvyys. Tehdyt valinnat ovat pääosin pohdittuja ja perustuvat aiempien tietojen vertailuun ja arviointiin. Kaikki laskelmissa käytetyt luvut on löydettävissä samoista kansista ja lukijan on mahdollista suorittaa samat laskelmat tai tehdä omia vaihtoehtoisia laskelmiaan.

SAKARI KAINULAINEN

JOUKO KAJANOJA
LASTEN PÄIVÄHOITO INVESTOINTINA
TUTKIMUKSIA B:50
HELSINKI: VALTION TALOUDELLINEN TUTKIMUSKESKUS,
1999

OIKEAN NAUTINNON ANATOMIA

Kukapa tulisi yhdistäneeksi kreikkalaisen filosofin Aristoteleen 2300 vuotta sitten kirjoittaman Runousopin ja hollywoodilaisen saippuasarjan Kauniit ja rohkeat? TV2:n tuottaja Ari Hiltunen tekee tämän rohkean tempun kirjasa-

saan Aristoteles Hollywoodissa – menestystarinan anatomia. Hiltunen löytää menestyneistä nykyelokuvista ja tv-sarjoista kaikki Runousopin peruskäsitteet, joiden sopivasta yhdistämisestä draamassa syntyy Aristoteleen mukaan *oikea*

nautinto (hedone). Antiikin tragedian elementit löytyvät myös Kauniista ja rohkeista. Eikä se ole sattumaa.

Hiltunen oli Los Angelesin studioilla tv-sarjojen ja elokuvien hankintamatkalla vuonna 1990 ja vaelteli myös paikalli-